

szünidőit tölti. Felvonulnak a család alakjai, az érzékeny és elkényeztetett fiucska örömei és bánatai, a hosszú gyermeki séták a virágzó galagonyával szegett ösvényen. Itt ismerkedünk meg Swannal, a dúsgazdag világfival, aki hősünk polgári környezetében szerényen titkolja előkelő kapcsolatait, a Faubourg Saint-Germain, főúri szalonjaiban való jártasságát. Eddig a regény előadása, illetve hangulati lebonyolódása első személyben történik; környezete, alakjai, hangulatai a központi Én személyes élményei. Swann szerelmi történetében az Én eltűnik s a féltékeny szerelem mesteri rajza tárgyilagos harmadik személyben bontakozik ki. A két egymásnak ellentmondó módszer erős megterhelésnek teszi ki a mű egységét. „Swann szerelme“ olyan a mű alanyi sodrában, mint egy remek, hívős flauberti fejezet, csak a hosszú, lélektani kommentárok emlékeztetnek Proust-ra. A tudós elemző és moralista szemében a szerelem az érzelemnek és az ítélőképességnek súlyos zavara. Nem a szeretett nő személye a döntő, néha egészen külső és véletlen körülményeken múlik, hogy kibe szeretünk bele. Odette de Crécy nem kivételes szépség, már nem is egészen fiatal, Swann mindjárt látja, hogy nem az ő „zsánere“, mégis ez a nő lesz életének nagy szenvedélye. A közömbösségből észrevétlenül kifejődik a szerelem és vele párhuzamosan a féltékenység minden kinja. Minden óra, amit nem tölthet Odette mellett, fájdalmas rejtelemmel terhes számára. Szeretné tudni minden cselekedetét, ismerni a multját, a férfiakat, akikkel azelőtt szeretkezett, vagy akikkel megcsalja. Adatokra szomjas és minden, amit megtud, mélyen megforgatja a kést a szívében. Aztán a szerelem, mint a betegség, mely túl van a krízisén, lassan alábbhagy. Szendélye és féltékenysége legérzékenyebb pillanataiban Swann megfogadta magában, hogy mihamarabb észreveszi szerelme lankadását, görcsösen fog ragaszkodni hozzá. De ime, meglepetten látja, hogy szerelme mulásával együttjár a szerelemhez való ragaszkodásának a csökkenése is, s már nem okoz neki különösebb fájdalmat az a gondolat, hogy egy napon Odette közömbös lesz számára. Már nincs messze az idő, amikor így kiálthat fel magában: „S ha meggondolom, hogy éveket rontottam el életemből, örült szerelmet éreztem, meg akartam halni egy oly nőért, aki még csak nem is tetszett, aki nem is felelt meg az izlésemnek!“

A Proust-fordítónak nincs könnyű dolga. A prousti mondatútvesztők igen gyakran leküzdhetetlennek tetsző nehézségek elé állítják. A magyar fordítónak ezenfelül még igen sok aggálllyal is meg kell küzdenie, mert a magyarság elmaradt társadalmi és politikai légkörében a prousti érzésvilág és témakör kiáltoan botránysnak és vakmerőnek tetszik. A *Du côté de chez Swann* még alig ad izelítőt e világirodalmi viszonylatban is páratlan bátorságról, de előrelátjuk azokat a nehézségeket, melyek a *Sodome et Gomorrhe*, *La Prisonnière* és *Albertine disparue* tolmácsolása közben tornyosulnak a magyar fordító elé. Ha *Gyergyai Albert* a prousti mű erkölcsi hűségének is annyira eleget fog tenni, mint bonyolult és költői gazdagságú irányának, ha bátran megállja a sarat egy érnyesnek nevelt irodalmi izlés kellős közepén, megérdemli legteljesebb elismerésünket. (Szencsei László)

UPTON SINCLAIR IRODALOMTÖRTÉNETE. Epecha könyvkiadó. Budapest

Egy nem mindennapi könyvről kell ezuttal beszélnünk. Upton Sinclair *Mammonart* című munkája ez a könyv, amely *Benamy Sándor* magyar fordításában *Upton Sinclair irodalomtörténete* címet kapta. Mam-

mon arameus szó, a biblia héber nyelvén a „gazdagság“ kifejezése, amely az evangéliumi hegyibeszéd nyomán lett általános fogalommá: „Nem szolgálhatjátok (egyszerre) istent és mammont.“ (Máté 4., 24.) Arra nincs semmi bizonyosság, hogy mammon valamegy szíriai istenség elnevezése, bár erősen tartja magát az a felfogás, hogy mammon a káldeusok aranybábványa volt. Ezért a mammonizmus az aranyborjunak, tehát a pénznek imádását jelenti; a nemes szándékot nélkülöző gazdagságra törekvés fogalmát. Sinclair mammon művészetét mutatja be, azt ahogyan az irodalom és művészet kiszolgált mindenkör a gazdagokat és hatalmasokat. Hisz hosszú időközön keresztül úgy tartották, hogy művészet csak fenséges udvarokban tenyészhet, hogy műalkotások számára csupán a föld nagyjai szolgálhatnak témául és hogy csak kegyencek és félkent bírálók ítélkezhetnek művek értéke felett. Ahogy változtak a társadalmi berendezkedés formái, úgy alakultak át a társadalmi kapcsolatok is a művészetek és a hatalmasok között, de egy feltétel mindig változatlan maradt: a hatalmi érdekek szolgálata. Aki híven kitarított mammon mellett az járhatta az élet napos utjait, aki azonban szembe szállt vele, az kítaszított, üldözött és megvetett lett. Írók, művészek, tudósok sorsa ez. Sinclair végigvezet bennünket számtalan életpályán, amelyet írók, zeneszerzők, festők, szobrászok jártak. Hogy a magyar kiadás mégis csupán csak irodalomtörténetre utal, annak magyarázatául álljon itt a kiadó megjegyzése: „Az összefoglaló magyar 'Irodalomtörténet' cím a könyvben szereplő írók többségét jelzi. A néhány zeneszerző és képzőművész annyiban tartozik ide, amennyiben sorsuk az írók sorsával azonos.“

Sinclair könyve bámulatraméltó munka. Ha egyedül arra törekedett volna, hogy bemutassa a hatalom és a művészet egymáshoz való viszonyát, akkor is eleget és elismerésreméltót cselekedett volna. Ennél azonban sokkal többet tett. Bebizonyítja, hogy a világirodalom számkivetett nagy elméi mind eszmei célokat hirdettek és hogy a „realista művek igazi nagyságát csak a bennük rejlő propaganda képezheti.“ Sinclair egy pillanatra sem téveszti össze az agitációs szándékot a propagandisztikus szándékkal, ami nem egy és ugyanaz és főleg nem az a művészetben és irodalomban, mert amíg az agitáció azt az izgalmat keltő törekvést jelenti, amit kifejt valaki, hogy valamilyen nézetének híveket szerezzen, a propaganda csupán hirdetése és terjesztése egy eszmének és a tiszta irodalomban ez az irányzatosság nem megy soha a művészet rovására. Az eszmiségnek a szüksége rácsófol arra a tételre, amelyet állítólag *Flaubert* talált ki és *Gautier* egész életén át szem előtt tartott: „A forma az eszme anyja.“ „Vagyis előbb formát kell találni a mondanivalónkhoz és azután majd eszünkbe jut, amit mondani akarunk. Jobban már nem csavarhatták ki a művészet értelmét!“ — kiált fel jogos méltatlankodással Sinclair.

Vádlbeszéd is lehetne ez a könyv. Hallatlan biztonsággal talál rá azokra a hatóerőkre, amelyek egy író, vagy művész alkotásainak irányt szabtak. Bebizonyítja Sinclair, hogy minden műalkotás propagandát is szolgál, a kérdés csak az, hogy e propaganda kinek a javát szolgálja. Már Homerosz az uralkodó osztályok propagandáját üzi a homéroszi énekekben, „amelyek a nagy vezéreket magasztalták azzal a céllal, hogy az új nemzedékben az engedelmség harci erényét ébresszék fel.“ Propagandát üzött Aeschylus is, hazafias és vallásos propagandát olykor, máskor pedig Aristidest, az államférfit dicsóiti, aki saját magasztalását a nézők soraiból hallgatja... „Sophokles szép, lehiggadt műveket alkotott, tekintve, hogy hitt is a hazafias és vallásos hagyományokban, amelyeket szolgált.“ Euripidest már más anyagból gyúrták. Propagálója lett

olyan dolgoknak, amelyeket akkor hitetlenségnek tartottak. A régi mondák hőseiből és hősnőiből közönséges embereket csinált. Kigunyolta az álhazafiasságot, küzdött a rabszolgaság, a nőnek a családban való elnyomása és a vallási fanatizmus ellen. „Egyszóval: aláássa az előkelő és gazdag körök pozícióját“, — állapítja meg Sinclair. Propagandista volt Aristophanes is, tele gyűlölettel ellenségei iránt. „Művei mindenkor valamilyen tételt védenek, a szereplő személyek a költő véleményét fejezik ki, vagy pedig arra szolgálnak, hogy az ellenvéleményt tegyék neveltségessé!“ Aristophanes, a reakció humoristája volt.

Kétkedik-e valaki — kérdezi Sinclair — „Aeneas“ propagandájában, Vergilius ama hexameterekben szerkesztett munkájában, amely tele van szép szavakkal és tisztas érzelmekkel, amely olyannak mutatja Rómát, amilyennek lennie kellett volna, de amilyen nem volt. E nemzeti és vallásos propaganda művére a költő Augusztus császártól visszakarta azokat a birtokait, amelyeket az egyik polgárháború alatt elvesztett.

Horatius volt az első olyan író, aki nemcsak hogy tisztességes maradt, de küzdött az írók ama jogáért, hogy szabadon és függetlenül élhessenek. Igaz, könnyű volt neki, ráakadt egy Maecenas nevű gazdag urra, aki önzetlenül szerette a művészeteket és egy fajusi lakot ajándékozott a költőnek. És Horatius, ha kissé pártfogóját tömjénezte is, fő törekvése az volt, hogy a politikától elvonulva, könyvei között élhessen.

Ha követjük Sinclairt a középkori Olaszországba, ugyanazt a képet kapjuk, mint a görögöknél. Elvezet bennünket az angol irodalom nagyjai közé és bizonyít. Shakespeare, Milton és a többiek mind propagandisták. Csak az egyik erre, a másik arra. Az európai kontinensen sem volt másként, mint a szigetországban. A hatalmasok diktáltak az irodalomnak is. Franciaországban Richelieu Francia Akadémiája lett az egyeduralgó tekintély. Sinclair egy vonással is jelezni tudja ezt az intézményt. A „halhatatlanoknak“ nevezett akadémia tagjai köréből ezeket a neveket zárta ki az idők folyamán: Descartes, Pascal, Moliere, Saint Simon, Rousseau, Beaumarchais, Diderot, Comte, Proudhon, Stendhal, Balsac, Flaubert, Zola, Concourt, Maupassant, Jaurés, Barbusse, Romain Rolland.

Sinclair mesteri elemzéseit ezek a rövid rámutatások csak halványan érzékeltethetik. A helyünk is kevés ahhoz, hogy részleteiben ismertessünk minden olyan író, vagy művészt, akit Sinclair röntgenszeme átvilágít. Egy elmélet bizonyításáról van szó és az esetek az elmélet igazságát alátámasztják. Tehát ne keressen itt senki rendszeres irodalomtörténetet, hiszen a nevek között nagy hézagok vannak, amiket azonban merőben fölösleges volna éppen ez alkalommal Sinclairnek betölteni. A napnál világosabb eseteket nem is említi, így mért beszéljen például Gorkijról, ahol az osztályhelyzet és az irodalmi irányzatosság összefüggéséhez kétség sem fér. A vitát a kétes esetek döntenek el és Sinclair biztos kézzel osztályoz, következtetései mindenkor precízek, megdönthetetlenek.

Valamit még el kell mondanunk. Sinclair még ott is, ahol világnézeti szempontjaitól vezetve elítélően szól egyes írók munkáiról, a tehetség mértékét egy pillanatra sem hagyta figyelmen kívül és sokszor keres tényszerűséget az írói tévedésekre. Így pl. Nietzsche, aki bár az arisztokratikus erőnyeket a demokratikusak fölé helyezte olyan elismeréssel illeti, hogy emiatt számcs. támadás is érte.

Egyébként Nietzsche is ugyanazt vallotta, amit ma Sinclair vall, hogy minden művészet propaganda. (u.)